

GORIUPP ALISZ (1894—1979)

1979. február 4-én, életének 85. évében hunyt el dr. Goriupp Alisz, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott fősztályvezetője. Goriupp Alisz kiemelkedő egyénisége volt annak az első nagy könyvtáros-generációnak, amely számára a könyvtárosság nem a tudományos életpálya rövid epizódja, nem a kutatómunka anyagi hátterét biztosító megélhetési forrás, hanem hivatás volt.

Nagy tudású, széles műveltségű könyvtáros volt. Magyar—német szakos bölcsészhallgatóként (e két nyelvet azonos szinten birtokolta, de kiválóan tudott franciául és angolul is) egyetemi tanulmányait Kolozsvárott kezdte meg, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen fejezte be. Doktori disszertációja (Döbrentei Gábor nyelvújítása) a Magyar Nyelv „Nyelvészeti füzetek” sorozatának 76. köteteként jelent meg 1916-

ban. A doktori cím megszerzését követően egy évet — ösztöndíjasként — a lipcsei egyetemen töltött. Visszatérve, 1918 decemberében — egyelőre státus (és fizetés) nélkül — önkéntes gyakornokként kezdett dolgozni az Országos Széchényi Könyvtárban. Első kinevezését „fizetés nélküli gyakornokként” egy évvel később kapta, egzisztenciája pedig csak 1922-ben rendeződött, ebben az évben lett „múzeumi segédőr” majd az év végén alkönyvtárnokká lépett elő.

Goriupp Alisz közel fél évszázados, mindvégig a Nemzeti Könyvtár ügyét szolgáló munkásságát a folyóirat- és hírlapgyűjteményben kezdte meg. Az itt töltött másfél évtized könyvtárosi gondolkodásmódjának, munkastílusának meghatározója lett. Az első világháborút követő években

a pályakezdést nemcsak egyéni megélhetési gondok nehezítették, súlyos helyzetben volt maga a Könyvtár, mindenek előtt a Hírlaposztály is. Mind a hivatali, mind a raktárhelyiségek túlszűfoltak, rosszul világítottak voltak (a villanyvilágítást csak 1927-ben vezették be). Mivel a háború kitörésével a hírlapok köttetésének lehetősége megszűnt, a hírlapok és folyóiratok rendezetlenül, halmokba rakva heverték, penészedtek a raktárak padlóján. E válságos helyzetre jellemző adat, hogy a hírlapok 30%-a teljesen feldolgozatlan volt. A Könyvtár vezetősége a 10 éves restancia felszámolására 1923-ban újra megindította a hírlapok köttetését. Goriupp Alisz e nagy munkának szinte minden fázisában részt vett: évről évre a hírlapkötetek ezreit készítette elő kötésre; majd a köttetési keret egyre szűkösebbé válása miatt a kevésbé használt vidéki lapokat kötés helyett védőtáblákkal látta el; selejtezett, illetve a csonka évfolyamok kiegészítéséhez hiányjegyzékeket állított össze; a kötésről visszaérkezett anyagot ellenőrizte, bélyegezte, beszámolta, elkészítette kartotéklapjaikat és megszervezte egyelőre ideiglenes elhelyezésüket „összetakolt” állványokon. Alaposságával, megbízhatóságával már fiatalon elnyerte környezete megbecsülését. Tekintélyére jellemző, hogy még harmincéves sem volt, de a Könyvtár munkatársai nevében ő búcsúztatta a nyugdíjba vonuló Kereszty Istvánt (Magyar Könyvszemle 30. köt. 1923. p. 157—158.) és a budapesti egyetemre professzornak kinevezett Bajza Józsefet is (Magyar Könyvszemle 30. köt. 1923. p. 277.). Kemény háromévi előkészítés után 1926. szeptember 15-én kezdődött meg a Hírlaptár anyagának átköltöztetése a Festetich-palotából a Nemzeti Múzeum épületében felszabadított és 1927-ben vasállványozott új raktárhelyiségekbe. 1262 m² hírlapanyagot rendeztek át (háromszorosan!), közben leválasztották a duplumokat, elkülönítették a kurrens évfolyamokat és kiválasztották a kézikönyvtár anyagát is. A vállalkozás záróakkordjaként, 1927. november 17-én megtörtént az áttérés a numerus currens szerinti beszámozási rendszerre és megkezdték a katalóguskonzekvenciák végrehajtását is. A sokévi mechanikus, gyakran tisztán fizikai munka végre egy nagy eredményben összegződött: a használhatatlanul heverő és pusztuló magyar hírlapanyag a kutatás számára hozzáférhetővé vált. E nagy feladatnak Goriupp Alisz nemcsak fáradhatatlan szorgalmú résztvevője volt: 1923-ban megbízást kapott a periodikumok új katalógizálási szabályzatának kidolgozására és 1924-ben már az általa kidolgozott elvek szerint indult meg a feldolgozás. Az anyag átrendezése, új felállítása a fiatal könyvtáros szervezőképességének első nagy erőpróbáját jelentette. A Könyvtár 1923. évi jelentése így értékeli munkáját: „Az egész nagy munkátot dr. Goriupp Alisz irányította kitűnő szakértelemmel és nagy buzgalommal ...” (Magyar Könyvszemle 31. köt. 1924. p. 111.).

Goriupp Alisz 1921-ben és 1924—25-ben még publikált néhány recenziót a „Magyar Nyelv”-ben és a „Kőrösi Csoma Archivum”-ban, nyelvtudományi ambícióit azonban egyre inkább háttérbe szorították a könyvtári és bibliográfiai témák. A 20-as években feladatai közé tartozott a XVIII. századi magyar periodikumok és a szabadságharc idején megjelent hírlapok gondozása, valamint az ún. proletárgyűjtemény feldolgozása is. E munkáinak melléktermékeként értékes bibliográfiai összeállításokat jelentetett meg. Id. Szinyeyi József „Hírlapirodalmunk 1948—49-ben” c. bibliográfiájának

(Magyar Könyvszemle 1877. p. 105—127., 223—243.) kiegészítéseként publikálta az „Adalékok az 1948—49-i hírlapok bibliographiájához” c. gyűjtését (Magyar Könyvszemle 32. köt. 1925. p. 141—145.), majd az 1919-es magyar emigráció sajtójára és folyóiratcikkeire vonatkozó bibliográfiáját adta közre (Adalékok a külföldi magyar sajtó bibliographiájához = Magyar Könyvszemle 33. köt. 1926. p. 124—138.) 1927-től szerkesztette az „Irodalomtörténeti Közlemények”-ben megjelenő kurrens „Irodalomtörténeti repertórium”-ot és a „Revue des Études Hongroises”-ban megjelenő „Les récentes études bibliographique”-ot. Tudományos tevékenysége azonban nem redukálódott bibliográfiák szerkesztésére, részt vett például az 1928-as kölni nemzetközi sajtókiállítás magyar anyagának összegyűjtésében is és az évtized végén néhány jelentős sajtótörténeti tanulmányt publikált (Egy ismeretlen német újság a XVIII. században = Könyvbarátok Lapja 1928. 4. sz.; Az Életképek szerkesztőváltóása 1847-ben = Magyar Könyvszemle 37. köt. 1930. p. 282—288.) Bár 1944-ben egy cikke (A kormányzat sajtópolitikája és a magyar hírlapok a 18. század fordulóján. Bp. M. Sajtótud. Társ.) fiatalságának témáihoz való visszatérését jelezte, 1934-ben kiadott tanulmánya (A Magyar Nemzeti Múzeum Hírlaposztálya fennállásának első fél évszázadában. Bp. OSZK) már hírlaptári működésének lezárását jelentette.

Goriupp Alisz új munkahelyének, a Nyomatványtárnak helyzete a 30-as évek elején kísértetiesen emlékeztetett a Hírlaposztály 10 évvel előbbi állapotára. A feldolgozás elmaradásokkal küszködött, az ún. müncheni katalógus pedig jószerivel használhatatlanná vált. (A kartonok elrongyolódtak, elpiszkolódtak; a kézírásos leírások egy része olvashatatlanra vált; a melléklapok készítése — munkaerőhiány miatt — elmaradt; mindennapos lett a cédulák elkeveredése; a dobozok olyan mértékben túlszűfoltak voltak, hogy a keresés egyre lehetetlenebbé vált.) Ilyen körülmények között tűzte napirendre a könyvek feldolgozásának korszerűsítését a Könyvtár új főigazgatója, Fitz József. E reformot a könyvtárosi köztudat rendszerint az Adréma című gép első hazai könyvtári alkalmazásaként tartja számon. A technika megváltoztatása, a kézzel írott cédulákról a sokszorosításra való áttérés azonban nem csupán a cédulaelőállítás technológiai korszerűsítése volt, hanem alapvető változásokat jelentett a katalógizálásban, szakozásban, katalógusszerkesztésben és a belső nyilvántartások rendjében is. Az Adréma-gép üzembeállításakor tért át a Nemzeti Könyvtár a nemzetközi méretű katalóguscédulák használatára, ezzel egyidejűleg a katalógizálás modernebb módszereire, az ún. müncheni szakrendszer helyett az Egyetem Tizedes Osztályozás alkalmazására. A katalóguscédulák tetszőleges számban való sokszorosíthatóságának két alapvető katalógusépítési konzekvenciája volt: mindenek előtt lehetővé vált minden leírás esetében az összes szükséges melléklapnak a főlappal egyidejű elkészítése, tehát a betűrendes katalógus szótárrendszerű kereszkatalógussá fejlesztése, végső soron a keresés hatékonyabb támogatása, a gyűjtemény fokozottabb feltárása. Az új technika másik nagy vívmányát maguknak a katalógusoknak a többszörözése jelentette: az egyetlen katalógus helyébe a katalógusok átfogó rendszere lépett, ennek keretében lehetővé vált az olvasói és szolgálati célú katalógusok szétválasztása is. A járulékos eredmények közül kiemelhető a helyrajzi naplók mechanikus előállításának és a központi katalógusnak kül-

dendő bejelentések meggyorsítása. Az új feldolgozási rendszer bevezetésének előfeltételeként ki kellett dolgozni az új házi katalogizálási szabályzatot és meg kellett tervezni a mind az új anyag zökkenőmentes feldolgozására, mind pedig az ezzel párhuzamosan induló rekatalogizálásra alkalmas új munkaszervezetet, végül meg kellett találni az optimális technikai bázist is. Goriupp Alisz volt a Könyvtár munkatársai közül az, aki a Hírlaposztály reformjakor már letett az asztalra egy jó katalogizálási szabályzatot, a periodika-raktár új felállításakor pedig kivételes szervezőképességéről tett tanúbizonyságot. Állásfoglalásai, beszámolóí, például az 1928/29. évi 10 hónapos ausztriai tanulmányútja után írott cikke (Az osztrák könyvtárosképzés = Magyar Könyvszemle 37. köt. 1930. p. 207—209.) a gyakorlati problémák iránti rendkívüli érzékenységet bebizonyították. Így a komplex feldolgozási reform megvalósításának irányítására, a Nyomtatványtár vezetésére Goriupp Alisz kapott megbízást. Még a tervezés stádiumában Németországba utazott, az itteni könyvtárakban, elsősorban a göttingeni Egyetemi Könyvtárban szerzett tapasztalatai végleg az Adréma-gép javára döntötték el az előállítási technika körüli vitákat. (Érdekes, hogy Goriupp Alisz eltérő szervezeti keretekben végzett, eltérő jellegű munkái között is mindig volt valami — sokszor csak évek múlva érvényesülő — belső kapcsolat: a Könyvtár az Adréma-gép vételárát zömben duplumanyagának értékesítéséből fedezte.) A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének 1936. évi kongresszusán Goriupp Alisz nagy érdeklődést keltő beszámolóban ismertette a cédulaelőállítás új technológiájával kapcsolatos tapasztalatait és a futószalagszerűen megszervezett feldolgozó munka eredményeit (A katalógus-sokszorosítás problémái = Magyar Könyvszemle 61. évf. 1937. p. 202—208.) Racionalizmus, ténszerűség, a problémák gyakorlatias megközelítése jellemzi az ezekben az években megjelent további cikkeit is (A magyar vonatkozású könyvek könyvtári problémája = Magyar Könyvszemle 62. évf. 1938. p. 365—368.; Néhány adat a magyar és a német könyvtárak személyzeti állapotáról = Magyar Könyvszemle 64. évf. 1940. p. 394—397.) Annyi kortársához hasonlóan, Goriupp Alisz életpályájának további kiteljesedését azonban a második világháború kitörése évekre megakadályozta.

1942-től, a nagyobb bombatámadások kezdetétől és különösen az ország német megszállása után a főkérdés a könyvtár gyűjteményeinek biztonságba helyezése, nyilvántartásainak megmentése volt. A könyvtári tisztviselők „láncot” alkotva kézzel hordták le az anyagot a Nemzeti Múzeum épületének pincéibe és kisebb részben földszinti helyiségeibe. A Könyvtár 1944. április 1-én bezárt, a mentési munkák azonban még a tél beálltával is, egészen december 23-ig (fűtetlen helyiségekben) folytatódtak. Bár a hidak felrobbantása után a Budán lakó könyvtárosokat ideiglenesen az Országos Levéltárba osztották be, Goriupp Alisz önként beköltözött a Nemzeti Múzeum épületébe és az ostromot a múzeum pincéjében töltötte. A felszabadulás után, már április végén megkezdték a romeltakarítást, a sérült anyag selejtezését és a pincébe, földszintre menekített anyag visszaszállítását — ismét kézi erővel. E heroikus munka méreteire jellemző, hogy a könyvgyűjtemény $\frac{2}{3}$ -át és kb. 20 000 hírlapkötetet mozgattak meg. 1945 októberében Goriupp Alisz vezetésével a Nyomtatványtár megkezdte a sérült szakkatalógus rekonsztrukcióját és a fasiszta könyvek „zárt anyag”-ként

való elkülönítését. Mind a kurrens feladatok, mind pedig a rekonstrukciós munkák elvégzését erősen fékezte azonban előbb a tüzelőhiány, majd az infláció. E nehézségek ellenére Goriupp Alisz nevéhez fűződött a felszabadulást követő évek jelentős könyvtári eredményeinek egyike: 1946 tavaszán, szerkesztésében indult meg a „Magyar Nemzeti Bibliográfia” füzeteinek közreadása. Ez a kiadvány volt az első olyan magyar nemzeti bibliográfia, amely havi megjelenésével már valóban az új kiadványokról informált, és a hazai bibliográfiai gyakorlatban általános betűrend helyett elsőként tekintette fő rendezési elvnek a szakrendet.

Goriupp Alisz szerkesztői teendői mellett megszervezte az 1942 óta felgyűlt restancia feldolgozását (e munka keretében valósult meg az értesítőgyűjtemény felállítása is), és már 1950-ben újjáélesztette a rekatalogizálási munkákat is.

Munkássága nemcsak az Országos Széchényi Könyvtárban érezte hatását, hanem az első magyar katalogizálási szabvány (MNOSZ 3424 később: MSZ 3424 — Könyvtári címleírási szabályok, 1952) kidolgozásával hatott minden magyar könyvtár feldolgozó tevékenységére is. Mind az 1952-ben megrendezett I. Országos Könyvtárügyi Konferencián tartott előadása (A katalógusok szerkesztése, különös tekintettel az olvasói katalógusokra = Könyvtáros 3. évf. 1953. p. 7—9.), mind pedig ez idő tájt írott cikkei (Könyvtári címleírási szabályok = Könyvtáros 3. évf. 1953. p. 21—23.; Az egységes címleírás kérdéséhez = Magyar Könyvszemle 72. évf. 1956. p. 149—150.) a katalogizálási gyakorlat egységesítése, a szabvány általános alkalmazhatósága mellett érveltek.

Tevékenységének társadalmi elismeréseként, 1953-tól, megalakulásától tagja volt a könyvtárak tudományos munkájának összehangolása érdekében az MTA által szervezett Könyvtártudományi Főbizottságnak, a Minisztertanács pedig ugyanebben az évben Munkaéremrenddel tüntette ki. Az Országos Könyvtárügyi Tanács szakbizottságainak megalakulásakor a Katalogizálási Szakbizottság elnöke lett. E szakbizottság működése olyan fontos feladatok megoldását tűzte ki célul, mint a hazai könyvtárak katalógusairól helyzetkép készítése, a cikk-katalógusok sajátos problémáinak megvitatása, a címleírási szabvány alkalmazását illusztráló példatár összeállítása. Ösztönzésére készültek el a különböző speciális dokumentumtípusok például: térképek, zeneművek, kisnyomtatványok) korszerű katalogizálási szabályzatai is. (A Szakbizottság terveinek, eredményeinek részletes ismertetésére vonatkozóan → Haraszthy Gyula: Az országos Könyvtárügyi Tanács = Magyar Könyvszemle 73. évf. 1957. p. 321.) Goriupp Alisz segítőkész lektori véleményeinek, baráti jótanácsainak hatása nemcsak e kézikönyveken, hanem jószerivel minden, a katalogizálás kérdéseiről ez időben írott cikken érzékelhető.

Életének szerves része volt az oktatás. Vezetése alatt a könyvfeldolgozó osztály a könyvtár belső továbbképzésének műhelyévé vált, az Országos Széchényi Könyvtárba kerülő fiatal bölcsészek az ő osztályán tanulták meg a könyvtári munka alapjait. Ennek az ismeretátadásnak kiszélesítését jelentették a könyvtári továbbképzés keretében tartott előadásai és a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének, majd az Országos Könyvtárügyi Központnak tanfolyamai. A Varjas Béla szervezte könyvtár-

tudományi egyetemi tanszéken bibliográfiaszerkesztést és katalogizálást tanított. Szenvédeyesen szerette mindkét szűkebb szakterületét, tanítványaira nemcsak a szabályok és módszerek ismeretét, hanem e munkák szeretetét is továbbörökítette. Jegyzetei közül e helyt is megemlítendőek: Katalogizálás (Bp., 1937), Katalogizálás (Bp.: Tankönyvkiadó, 1951), Bibliográfiák és bibliográfiák szerkesztése (Bp.: OKT, 1951).

Aktív könyvtárosi pályájának végéhez közeledve, 1958-ban mérleget készített: az eredetileg 15 évre tervezett rekatalogizálási program csak 50%-osan valósulhatott meg (ez az 50% azonban 225 000 könyv újrafeldolgozását jelentette). Tapasztalataival még közreműködött a rekatalogizálás új távlati tervének kidolgozásában és irányítása alatt még egy nagyszabású vállalkozás: a müncheni katalógus másolható részének lefényképezése (113 192 karton nemzetközi méretre való kicsinyítése) és a modern cédulakatalógusba való beosztása valósult meg. 1960. július 1-én a Könyvtár főosztályvezetőjeként vonult nyugállományba. Nyugdíjas éveinek első évtizedét azonban még mindig fáradhatatlanul munkával töltötte. Kidolgozta a könyvek katalogizálásának részletes, példákkal illusztrált belső szabályzatát, majd bekapcsolódott a „Magyar könyvészet 1945–1960” című bibliográfia sajtó alá rendezésébe. Utolsó munkája a bibliográfia betűrendes mutatóját tartalmazó kötet szerkesztése volt (Bp. 1968).

Szigorú, elsősorban önmagával szemben szigorú, következetes és igényes ember volt. Életének kulcsszava volt a kötelességteljesítés. Ez a kötelességteljesítés, a szolgálat alázatos vállalása volt erős alapja annak a hűségnek, amely a Nemzeti Könyvtárhoz fűzte és közel öt évtizeden át a nemzeti kultúra érdekében végzett munkáját példává emelte.

(Fügedi Péterné)